

Összefésüléssel rendezés és ládarendezés

Csima Judit
BME SZIT
csima@cs.bme.hu

2019. október 1.

Összefésüléssel rendezés

A múlt órán láttuk a bináris keresést, mely azon az oszd meg és uralkodj nevű elven alapult, hogy úgy oldunk meg egy feladatot (a bináris keresés esetén az s érték megkeresését az $A[0 : n - 1]$ tömbben, hogy visszavezetjük a feladatot egy legfeljebb fele akkora méretű, hasonló kérdésre: egy összehasonlítás után vagy a tömb első vagy a második felében folytatjuk az eljárást (amennyiben az összehasonlítással nem találtuk meg s -et). Ez a stratégia azért vezet gyorsan eredményre, mert minden lépésben vagy megtaláljuk az elemet vagy feleződik a tömb mérete vagyis gyorsan elérünk az alapesethez, amikor egy üres tömbben keresünk valamit (és persze nem találjuk).

Ez az oszd meg és uralkodj elv fog megjelenni a most tárgyalandó új rendezőalgorithmusban, az összefésüléssel rendezésben.

Eddig tanult rendezőalgorithmusok összefoglalása

A félév során eddig három rendezőalgorithmust tanultunk:

- Kiválasztásos rendezés: ennek lépésszámáról láttuk, hogy $O(n^2)$ egy n méretű tömbön, sőt az is igaz (ezt nem láttuk, de meggondolható), hogy az ismételt minimumkiválasztások közben összesen $n - 1 + n - 2 + \dots + 2 + 1 = \frac{n(n-1)}{2} \geq 1/4n^2$ összehasonlítás történik bármelyik n méretű inputon futtatjuk az eljárást vagyis ennek az algorithmusnak a lépésszáma nagyságrendileg n^2 -es.
- Buborékrendezés: ennek lépésszámáról is beláttuk, hogy $O(n^2)$ egy n méretű tömbön, sőt az is igaz (ezt nem láttuk, de meggondolható), hogy összesen $n - 1 + n - 2 + \dots + 2 + 1 = \frac{n(n-1)}{2} \geq 1/4n^2$ összehasonlítás biztosan történik bármelyik n méretű inputon is futtatjuk az eljárást (még ha szerencsés esetben cseréből jóval kevesebb is van) vagyis ennek az algorithmusnak a lépésszáma is nagyságrendileg n^2 -es.
- Beszúrásos rendezés: erről is láttuk, hogy lépésszáma $O(n^2)$ és az is igaz, hogy a fordítva rendezett $n, n - 1, \dots, 2, 1$ tömbön összesen $n - 1 + n - 2 + \dots + 2 + 1 = \frac{n(n-1)}{2} \geq 1/4n^2$ csere biztosan történik vagyis ennek az algorithmusnak a lépésszáma is nagyságrendileg n^2 -es.

A most tárgyalásra kerülő rendező algorithmus, az összefésüléssel rendezés ennél gyorsabb lesz, azt fogjuk róla megmutatni, hogy lépésszáma $O(n \log n)$.

Az összefésüléssel rendezés elve

Az érdekes eset az lesz, ha a rendezendő tömb legalább 2 elemet tartalmaz. Ekkor a következőt fogjuk csinálni:

1. Rendezzük a tömb első felét (majd mindjárt megbeszéljük, hogy hogyan)
2. Rendezzük a tömb második felét (az első feléhez hasonlóan)
3. Az így kapott két rendezett tömbből előállítunk egyetlen rendezett tömböt, ami így már az input összes elemét fogja rendezetten tartalmazni.

Először foglalkozunk a 3. lépéssel, azaz azzal, hogy hogyan lehet két rendezett tömb elemeiből egyetlen rendezett tömböt létrehozni.

Az összefésülés eljárás elve

Ennek az eljárásnak két inputja van, egy k elemű rendezett $B[0 : k - 1]$ és egy ℓ elemű rendezett $C[0 : \ell - 1]$ tömb, az eljárás ezeknek az elemeiből fog előállítani egy $k + \ell$ hosszú $D[0 : k + \ell - 1]$ tömböt.

Nézzük meg az eljárás működését először egy példán.

Legyenek $B = [1, 2, 5, 8]$ és $C = [3, 4, 10, 12, 13]$. Ekkor a kilenc elemű, kezdetben üres D tömböt a következőképpen töltjük fel előlről hátrafelé haladva:

A D tömb első eleme biztosan a B tömb és a C tömb első elemei közül kerül ki, mert minden más elem ezeknél nagyobb, ezért ezeket hasonlítjuk össze és mivel $B[0] = 1 < C[0] = 3$, így $B[0] = 1$ -et rakjuk $D[0]$ -ba.

Mivel B -ből már az első elemet kivettük (úgy gondolunk rá, hogy átléptük, vele már nem kell foglalkozni, ő már a helyére került D -ben), most a B maradék elemei közül a következő legkisebbet (azaz a következő elemet, azaz $B[1] = 2$ -t) hasonlítom össze C első még nem átlépett elemével, vagyis $C[0] = 3$ -mal. Mivel $B[1] = 2 < C[0] = 3$, így $B[1] = 2$ -t rakjuk $D[1]$ -ba.

Mivel B -ből már az első két elemet átléptük, most a B maradék elemei közül következő legkisebbet $B[2] = 5$ -öt hasonlítom össze C első még nem átlépett elemével, vagyis $C[0] = 3$ -mal. Mivel $B[2] = 5 > C[0] = 3$, így $C[0] = 3$ -at rakjuk D következő üres cellájába, azaz $D[2]$ -be.

Az eljárás elve tehát a következő lesz: nyilvántartom minden lépésben, hogy kik a legkisebb, még nem átlépett elemek a B és C tömbökben és ezen kettő közül a kisebbet teszem be D következő cellájába. A fenti példán az előző három lépés után a D tömbben már benne van 1, 2, 3 és ezután a $5 > 4$ összehasonlítás miatt bekerül a 4, majd az $5 < 10$ összehasonlítás miatt bekerül az 5, majd a $8 < 10$ összehasonlítás miatt bekerül a 8.

Ekkor az a helyzet áll elő, hogy a B tömb minden elemét D -be raktuk már, így további összehasonlítások nélkül C maradék elemeit sorban D -be tesszük.

Az összefésülés eljárás pszeudokódja

Az eljárás inputjai a k elemű rendezett $B[0 : k - 1]$ és az ℓ elemű rendezett $C[0 : \ell - 1]$ tömb, outputja pedig az ezeknek az elemeiből álló $k + \ell$ hosszú $D[0 : k + \ell - 1]$ tömb. Tegyük fel, hogy a két tömbben szereplő elemek mind különbözőek.

```
D := (k+1) hosszú üres tömb
i := 0      // ez mutatja, hogy hol tartunk a B tömbben
j := 0      // ez mutatja, hogy hol tartunk a C tömbben
t := 0      // ez mutatja, hogy hol tartunk a D tömbben

ciklus amíg (i < k és j < l):      // még van elem mindkét tömbben
    ha B[i] < C[j]:                // B-ből jön a kisebb érték
        D[t] := B[i]
        i := i+1
        t := t+1
    egyébként:                     // C-ből jön a kisebb érték
        D[t] := C[j]
        j := j+1
        t := t+1
    elágazás vége
ciklus vége

ha i == k:                          // a B tömb fogyott el
    ciklus amíg j < l:              // amíg van elem C-ben
        D[t] := C[j]
        j := j+1
        t := t+1
    ciklus vége
egyébként:                          // a C tömb fogyott el
    ciklus amíg i < k:              // amíg van elem B-ben
        D[t] := B[i]
        i := i+1
        t := t+1
    ciklus vége
elágazás vége

return D
```

Az összefésülés eljárás helyessége és lépésszáma

Az eljárás helyessége abból következik, hogy minden lépésben igazak a következők:

- a D tömb mindig rendezetten tartalmazza az elemeket
- a D tömb minden eleme kisebb, mint bármelyik B -ben vagy C -ben levő, még nem átlépett elem
- a még fel nem dolgozott elemek közül a legkisebb vagy a $B[i]$ vagy a $C[j]$ elem lehet csak (a B és C tömbök rendezettsége miatt), így ezen két elem összehasonlításával mindig a még nem kiírt legkisebb elem kerül helyesen a D tömb következő cellájába.

Az eljárás végén az első pont miatt D rendezett lesz és ekkor már minden elemet tartalmaz.

Az eljárás lépésszámát a pszeudokód megvizsgálásával tudjuk megállapítani. Az elején van konstans sok lépés, azután jön egy ciklus, majd egy elágazás, ezeknek a lépésszámát külön becsüljük meg.

A ciklus magja olyan, hogy minden egyes lefutáskor vagy i vagy j értéke nő és biztosan leáll a ciklus, amikor ezek elérik a tömb végét, i a k -t, j pedig ℓ -et. Ez azt jelenti, hogy a ciklus magja legfeljebb $(k + \ell)$ -szer fut le, egy lefutás pedig konstans sok lépésből áll, vagyis a ciklus lépésszáma $O(k + \ell)$.

Az ezt követő elágazás során az első ágon legfeljebb k -szor fut le a ciklus magja, vagyis legfeljebb $(k + \ell)$ -szer, a második ágon legfeljebb ℓ -szer fut le a ciklus magja, vagyis legfeljebb $(k + \ell)$ -szer, mindkét esetben a mag egy lefutása konstans lépés vagyis az egész elágazás $O(k + \ell)$ lépés.

Vegyük észre, hogyha (mint az összefésüléssel rendezésben) egy n méretű tömböt két részre szedünk, a két részt rendezzük és a kapott rendezett tömböket összefésüljük, akkor (mivel a két tömb hosszának összege n) ez az összefésülés $O(n)$ lépést használ.

Azaz a teljes algoritmus futása konstans $+ O(k + \ell) + O(k + \ell)$, azaz a következő feladatban megfogalmazott számolási szabályok szerint $O(k + \ell)$.

Feladat Lássa be, hogy ha egy algoritmus lépésszáma konstans $+ O(k + \ell)$, akkor az algoritmus lépésszáma $O(k + \ell)$.

Feladat Lássa be, hogy ha egy algoritmus lépésszáma $O(k + \ell) + O(k + \ell)$, akkor az algoritmus lépésszáma $O(k + \ell)$.

Az összefésüléssel rendezés

Az összefésüléssel rendezés egy n elemű tömbön úgy működik, hogy $n = 1$ esetén magát az inputot adja vissza, hiszen az egy elemű tömb rendezett. Amennyiben $n \geq 2$, akkor pedig úgy fut az n elemű tömbön, hogy először összefésüléssel rendezéssel (vagyis ugyanezzel az algoritmussal) rendezi a tömb első és második felét, majd ezeket a már rendezett fél-tömböket a fenti összefésülés eljárással fésüli össze egy rendezett tömbbe.

Az $\text{ÖR}(A[0 : n - 1])$ (ÖR az összefésüléssel rendezés rövidítése ebben a jegyzetben) eljárás kissé pongyola pszeudokódja tehát a következő:

```
Ha n == 1:
    return A
egyébként:
    B: = ÖR(az input tömb első fele)
    C: = ÖR(az input tömb második fele)
    D: = B és C összefésülése a fenti összefésül eljárással
    return D
```

Nézzük meg egy példán, hogyan fut le az összefésüléssel rendezés. Legyen az input tömb 2, 7, 12, 3, 5, 1, 8 és állapotodjunk meg abban, hogy ha páratlan hosszú tömböt kell két részre osztani, akkor az első rész lesz a hosszabb.

ÖR(2,7,12,3,5,1,8):

ÖR(2,7,12,3):

ÖR(2,7):

ÖR(2) -> 2

ÖR(7) -> 7

összefésülés eljárás 2-re és 7-re -> 2,7

ÖR(2,7) vége, outputja 2,7

ÖR(12,3):

ÖR(12) -> 12

ÖR(3) -> 3

összefésül eljárás 12-re és 3-ra -> 3,12

ÖR(12,3) vége, outputja 3,12

összefésül eljárás 2,7 és 3,12-re, outputja 2,3,7,12

ÖR(2,7,12,3) vége, outputja 2,3,7,12

ÖR(5,1,8):

ÖR(5,1):

ÖR(5) -> 5

ÖR(1) -> 1

összefésül eljárás 5-re és 1-re, outputja 1,5

ÖR(5,1) vége

ÖR(8) -> 8

összefésül eljárás 1,5-re és 8-ra, outputja 1,5,8

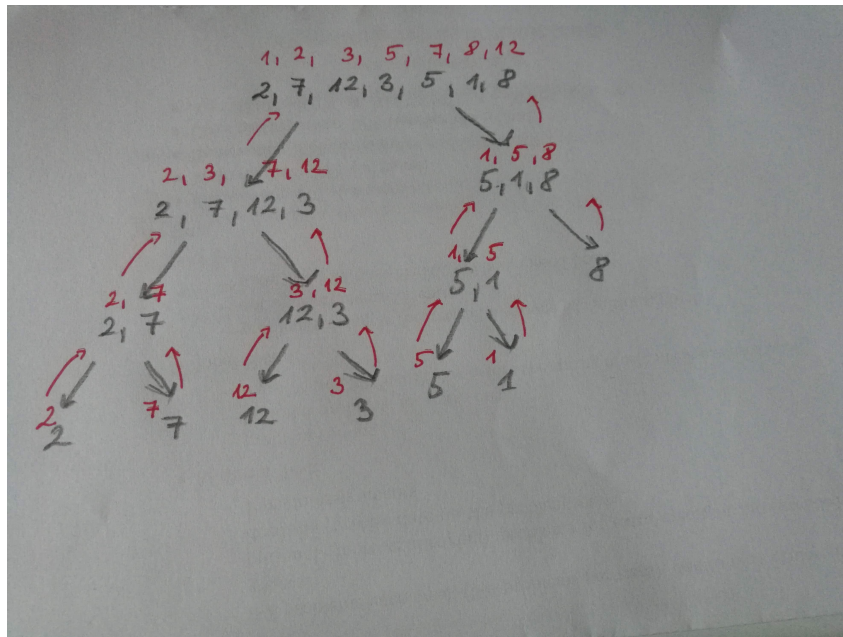
ÖR(5,1,8) vége, outputja 1,5,8

összefésül eljárás 2,3,7,12-re és 1,5,8-ra, outputja 1,2,3,5,7,8,12

ÖR(2,7,12,3,5,1,8) vége, output 1,2,3,5,7,8,12

Ilyen részletesen nem fogjuk többször végigkövetni az összefésüléssel rendezés algoritmusát, hanem az alábbi ábrán látható módon fogjuk a futást ábrázolni.

A feketével írt tömbökön futtatjuk az ÖR eljárást, ami a pirossal írt tömböket adja vissza, a felfelé mutató nyilak pedig két rendezett tömb összefésülését jelzik.

Az összefésüléssel rendezés helyessége és lépésszáma

Az összefésüléssel rendezés helyessége n -re vonatkozó indukcióval látható be: Egyrészt $n = 1$ -re helyes, mert az input tömböt adja vissza, ami rendezett. Másrészt ha $n \geq 2$, akkor a két féltömb rendezése az indukciós feltevés miatt helyes (hiszen mindkét fél hossza kisebb, mint n), az összefésül eljárásról meg már láttuk, hogy két rendezett tömbből előállítja az elemeiket tartalmazó egyetlen rendezett tömböt.

A lépésszámot $n = 2^k$, azaz 2-hatvány méretű inputra látjuk csak be, az általános eset ehhez hasonló lenne.

A fenti ábrán látható módon ábrázolva az összefésüléssel rendezés futását az $n = 2^k$ méretű inputon látjuk, hogy az első szinten egy darab $n = 2^k$ méretű tömbbel dolgozunk, a 2. szinten kettő darab $n/2 = 2^{k-1}$ méretűvel, a 3. szinten négy darab $n/4 = 2^{k-2}$ méretűvel, stb., az utolsón pedig 2^k darab 1 méretű tömbbel. Számoljuk össze szintenként, hogy hány lépésre van szükség az adott szinten található rendezett tömbök előállításához az eggyel lejjebb levő szinteken található résztömbök összefésülése során (érdemi lépések csak az összefésülések során történnek):

- a legfelső szinten 2 darab féltömb összefésülése $O(n)$ lépést igényel, mert a két féltömb együttes hossza n .
- a 2. szinten 2-2 negyedtömböt fésülünk össze két fél-tömbbé, az érintett tömbök összhossza n , így ezen a szinten is $O(n)$ lépésre van szükség
- hasonlóan meggondolható, hogy minden szinten $O(n)$ lépésre van szükségünk
- mivel láttuk, hogy $k = \log n$ szint van, az összes munka $O(n \log n)$.

Összehasonlítás-alapú rendező algoritmusok

Látva, hogy az összefésüléssel rendezés gyorsabb, mint a többi, korábban látott eljárás, felmerül a kérdés, hogy lehetséges-e esetleg még az összefésüléssel rendezésnél is gyorsabban

rendezni. A válasz attól függ, hogy mit engedünk meg a rendezőalgoritmusnak, milyen típusú kérdésekkel nyerhet információt a rendezendő tömb elemeiről.

Definíció Egy rendezőalgoritmus akkor összehasonlítás-alapú rendezőalgoritmus, ha az elemek rendezése során az algoritmus az input A tömb elemeihez csak $A[i]$ kisebb-e, mint $A[j]$ típusú kérdésekkel fér hozzá, azaz az algoritmus döntései csak a tömb elemeinek egymással való összehasonlításán alapulnak.

Ha visszagondolunk arra, hogy mi történt az eddig tanult rendező algoritmusokban, akkor láthatjuk, hogy mindegyik eljárás összehasonlítás-alapú volt: a kiválasztásos rendezés során a minimumok megkereséséhez az elemeket egymással hasonlítottuk, a buborékrendezésnél a cserék szükségessége az összehasonlításoktól függött, a beszúrásos rendezésnél az új elem lefele mozgása a szomszédos elemek összehasonlításától függően történt meg, az összefésüléses rendezésben pedig az rendezett tömbök összefésülése során csak összehasonlításokat használtunk. Az összehasonlítás-alapú algoritmusok a lehető legáltalánosabb rendezőalgoritmusok, mert a tömb elemeit mindig össze lehet hasonlítani, hiszen különben magának a rendezési feladatnak sem lenne értelme. A következő tétel azt mondja, hogy ezek között az általános, összehasonlítás-alapú rendező algoritmusok között az összefésüléses rendezés nagyságrendileg az egyik leggyorsabb.

Tétel Ha \mathcal{A} egy olyan összehasonlítás-alapú rendezőalgoritmus, ami helyesen rendez minden inputot, akkor biztos, hogy minden n értékre van olyan n méretű input, amin az \mathcal{A} algoritmus legalább $1/4n \log n$ összehasonlítást kénytelen használni.

Ezt a tételt nem bizonyítjuk.

A fenti tétel azt mutatja, hogy egy olyan rendezőalgoritmus, mint például az összefésüléses rendezés, a lehető leggyorsabb, hiszen ennek lépésszáma $O(n \log n)$ és a tétel értelmében minden más eljárásnak is szüksége van $1/4n \log n$ lépésre.

Ládarendezés

Az előző tétel azonban csak akkor igaz, ha összehasonlítás-alapú rendezésekről beszélünk. Vannak olyan rendező eljárások, amik nem ilyenek, ezek speciális inputokon használhatók általában, összehasonlításon kívül más módon (is) nyernek információt a rendezendő tömb elemeiről és így speciális esetekben gyorsabban tudnak rendezni, mint például az összefésüléses rendezés.

Ládarendezés

Egy ilyen rendezési algoritmus a ládarendezés, melynek elve a következő.

A ládarendezés legegyszerűbb esetében az input egy n elemű $A[0 : n - 1]$ tömb, mely különböző egész számokat tartalmaz. Tudjuk továbbá azt is, hogy a tömb elemei a $0, 1, 2, \dots, m - 1$ egész számok közül kerülnek ki.

Ekkor a következő módon rendezhetjük a számokat:

1. Létrehozunk egy m méretű $B[0 : m - 1]$ tömböt (melynek cellái éppen a lehetséges értékekkel vannak indexelve), kezdetben minden cella értéke 0.
2. Végigmegyünk az A tömbön és ha $A[i]$ -ben a j értéket látjuk, akkor $B[j]$ -t átállítjuk 1-re.
3. Végigmegyünk a B tömbön és ha $B[j]$ -ben 1 áll, akkor kiírunk az outputra j -t.

A ládarendezés helyes, mert a B tömbben pontosan azokon a helyeken jelenik meg 1-es, amely értékek szerepeltek az input tömbben és mivel a B tömb indexein rendezetten megyünk végig, az indexek pedig megegyeznek a kiírt számmal, ezért a számok rendezetten kerülnek ki az outputra.

Példa Legyen $A = [1, 8, 3, 7, 2, 6]$ és $m = 9$. Az A tömb végigjárása után a B tömb így néz ki: $[0, 1, 1, 1, 0, 0, 1, 1, 1]$, a B tömböt végigjárva pedig a $C = [1, 2, 3, 6, 7, 8]$ tömböt kapjuk kimenetként.

A ládarendezés pszeudokódja

Az inputot jelölje $A[0 : n - 1]$, emellé létrehozunk egy $B[0 : m - 1]$ tömböt, csupa nullával és az output $C[0 : n - 1]$ tömböt, melynek kezdetben minden értéke *None*. Ezután a következő történik:

```
ciklus i = 0-tól (n-1)-ig:
```

```
    B[A[i]] := 1
```

```
ciklus vége
```

```
l := 0
```

```
ciklus j=0-tól (m-1)-ig:
```

```
    ha B[j] == 1:
```

```
        C[l] := j
```

```
        l := l + 1
```

```
ciklus vége
```

A ládarendezés lépésszáma

Az első ciklus n -szer fut le, a ciklusmag konstans sok lépésből áll, így ez a kódrészlet $O(n)$. A második ciklus előtt 1 lépés történik, a ciklusmag m -szer fut le, egy lefutás konstans sok lépésből áll, vagyis ez a rész $O(m)$, a két rész együtt pedig $O(n + m)$.

Vegyük észre, hogy ez a lépésszám jobb lehet, mint az összefésüléssel rendezés $O(n \log n)$ -es lépésszáma, amennyiben m kicsi. Ha például $m \leq 1000n$, akkor $O(n + m)$ $O(n)$ -et jelent.

Vegyük észre azt is, hogy ez nincs ellentmondásban azzal a tétellel, hogy legalább $1/4n \log n$ összehasonlítás kell minden összehasonlítás-alapú rendezésnek, mert a ládarendezés nem összehasonlítás-alapú, nem a tömb elemeit hasonlítjuk egymáshoz, hanem a tömb értékeit használjuk indirekt címezéssel a B tömb átalakítására.

Vegyük még észre azt is, hogy a módszer akkor is használható, ha a rendezendő számok nem 0 és $m - 1$ közöttiek, mert ekkor megkeresve a legkisebb és legnagyobb értékeket, az eljárást kicsit átalakítva ($m = \text{legnagyobb} - \text{legkisebb}$ választással és $B[A[i]] := 1$ helyett

$B[A[i] - \text{legkisebb}] := 1$ -et használva, illetve a második ciklust is értelemszerűen módosítva) minden ugyanúgy működik, mint eddig. Viszont ha az $m = \text{legnagyobb} - \text{legkisebb}$ különbség nagyon nagy (pl. IP címeket akarunk rendezni, ahol m nagyjából 2^{128}), akkor ez a módszer nagyon pazarló és jobban járunk az összefésüléssel rendezéssel.

A ládarendezés kis módosítással használható akkor is, ha az input elemei nem különbözőek (ekkor a B tömbben számlálókat használunk 0 – 1 értékek helyett), ezt a változatot részletesen megtárgyalták a Programozás alapjai tárgy 3. előadásán. Ez mutatja a ládarendezés egy tipikus alkalmazási módját: konstans sok lehetséges érték fordulhat elő az inputon, ekkor az eljárás lépésszáma $O(n)$ lesz, mivel ekkor m értéke konstans.